

בענין חייב איניש לבסומי בפוריא

ע"פ דברי רז"ל ורבותינו הראשונים

מאת הרב צבי מרדכי ליבער, בעל מחבר הספר עטרת קדמונים עמ"ס סוכה (libberatara@gmail.com)

פירוש תלמיד הר"ן אמאי לא סגי לשתות בשיעור שאינו משתכר

אמנם לכא' עדיין אינו מובן אמאי לא היה סגי לרז"ל לתקן לשתות שיעור רביעית של יין וכיוצא בלכא' היו יכולין לתקן באופן שאפשר לקיים שתייה דהיינו בין לעשות זכר לנס ע"י שתיית היין ובין שלא להשתכר. וצ"ב.

ונראה דכבר נתעורר לקושיא זו רבינו יוסף מסרגוסה (תלמיד הר"ן) בדרשותיו עה"ת (בפרשת ויקרא) וז"ל, ומפני שבא הנס ע"י משתה כדאמרו, צו חכמים להרבות במשתה יותר מן הראוי כי בכל המצוות שמצוות על ידי אי זה דבר כגון מצה בפסח, מפני שלא הספיק בצקם להחמיץ וסוכות דכתיב כי בסוכות הושבתי את בני ישראל וכיוצא בהן שבא צוואתם לזכור הסיבה בשביל מה שצוה מצינו שהחמירה התורה מאד בדקדוק הדבר ההוא לפי שעל ידי הדקדוק ההוא בא העיון והמחשבה במצוה ומעלה אותם על לבו, עד שליוקר הנס של יציאת מצרים רצה השם לכפול במצות הרחקת שאור וחמץ והעניש עליו כרת וכל דתקון דרבנן כעין דאורייתא תקון. ולמען יראו שהנס הזה היה נס גדול מאד ממות לחיים שהוא גדול מנס יציאת מצרים שלא היה אלא מעבדות לחירות ירצו שנתעורר על ענין הנס הזה וכדי שנזכור ענינו שבא על ידי משתה רצו שנברה בשתייה יותר מדאי כדאמר רבא מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן ברוכה אסתר ארורה זרש חרבונה זכור לטוב. וחייב אדם להרבות ביין המבושם עד שלא ידע לברר הדברים האלה לומר אותם כתיקונם ומ"מ בעבור שהשתייה המגונה הוא ענין מגונה מאד לגרמא לעבירות ונזקין לזה סמכו חז"ל אל זה המאמר דרבא עובדא דהוה דקם רבא ושחטיה לר' זירא מפני שנשתבש דעתיה ברוב השתייה ולפיכך כתב רבינו אפרים ז"ל דמהא שמעין דאדחיא מימרא דרבא ולאו שפיר למעבד הכי. **ומ"מ עלה בידינו משלימות דבריהם להרבות משתה היין בענין שימשך ממנו זכירת המצוה ושיתרחק ממנו הנזק.** ע"כ. הרי מבואר מדבריו הק' אמאי חז"ל לא הספיקו רק לתקן לשתות שיעור רביעית כדי למעבד בה זכר לנס, וממה דמורב גודל הנס היה מחייב להיות הזכר ביתר חוזק.

ונתגלגלו כלם ע"י יין ומכל משתה ומשתה יצא הצלה לישראל והיו כלם ד' משתאות כמו שזכרו במגילת אסתר כו' (עיין בדבריו שהאריך קצת בפירוש המגילה). וכן בפירוש רבינו יוסף מסרגוסה (ונקרא ספרו "פירוש על התורה מיוחס לתלמיד הר"ן") הוצאת מכון שלם תשלג) דכתב בפרשת זכור בזה"ל, ולזכרון נס זה שהיה לכל ישראל בשוה וע"י משתה, כי על ידי משתה נהרגה ושתי וע"י משתה נהרג המן, ונתנה מעלתו למרדכי לזה תקנו חז"ל שיעשה משתה ושמחה שיהיה שוה לכל ישראל כדאמרין ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים. וכו'. ע"כ. ועיין בפנים בהמשך מה שהביאנו עוד מדבריו בפירושא דמילתא.

בביאור איך חייבו חז"ל להשתכר ביין שהוא בעצם דבר המגונה

בגמ' במגילה ז ע"ב אמר רבא מיחייב איניש לבסומי (פרש"י להשתכר ביין) בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. ע"כ. וכן הובאה להלכה בטור (סי' תרצה) וז"ל, וצריך שישתכר עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.

והקשה באבודרהם, וא"ת היאך יחייבו חכמי' להשתכר בפורים והלא בכמה מקומות בתור' מזכיר שהוא מכשול גדול השכרות כמו נוח ולוט. וי"ל מפני שכל הנסים שנעשו לישראל בימי אחשוורוש באו ע"י משתה כי בתחלה נטרדה ושתי המלכות ע"י משתה היין של ביום השביעי כטוב לב המלך ביין להביא ושתי וגו'. ובאה אסתר תחתיה ע"י משתה שנאמר, ויעש המלך משתה גדול לכל שריו ועבדיו את משתה אסתר וגו'. וכן ענין המן ומפלתו ע"י משתה היין היה. ולכן חייבו להשתכר בפורים מפני שבא הנס בעבור משתה היין שעשתה אסתר. ועתה יהיה נזכר הנס הגדול בשתיית היין. ע"כ. הרי מבואר דהך דקבעו חז"ל סעודת פורים על היין היינו ממה שאירע הנס על ידי היין.

וכן מצאתי כתוב בספר צרור החיים (מרינו חיים בן שמואל מטודילה תלמיד רבינו פרץ והרשב"א, עמ' קכ), חייב אדם לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין (ברוך מרדכי) ארור המן ברוך מרדכי. ארורה ושתי ברוכה אסתר חרבונה זכור לטוב. והענין שהזכירו בשתייה מפני כי כל הנס מתחלה ועד סוף היה במשתה היין. מתחלה ענין ושתי במשתה היין עד שהמליכו את אסתר. וענין המן במשתה היין מתחלה ועד סוף. **וכמו שמצינו בחנוכה שהנס נעשה ע"י השמן ומדליקין נרות, ג"כ בפורים שהיה הנס ע"י היין חייבין לבסומי ולעשות שמחה שיצאו מאפלה לאורה שנאמר** ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר. ע"כ. וכן מצאנו בדומה לדבריהם בכמה ראשונים¹.

¹ז"ה לשון דרשות ופירוש רבינו יונה עה"ת (סוף פרשת ויקרא), המשתה ושמחה לפי שהנס בא להם מתוך משתה. וכו'. ע"כ. וכן בר' יהושע אבן שועיב (תלמיד הרשב"א, בדרשת פרשת תצוה) וז"ל, ויש לשאול מה ראו חכמי ישראל לקבוע זאת הסעודה על היין ועשו עיקר מן היין יותר מן המאכל מה שלא עשו בשמחת המועדות וצו דבר המכוער וניוויל והתורה ספרה זו הניוויל מענין נח ולוט והדעת נותן שהוא דבר מכוער והוא מעשה כותיים ואמר דחייב אדם לאיבסומי בפוריא וגו' וכתב הרב רבינו משה בן מיימון זכרנו לברכה (מגילה ב טו) עד שישתכר וירדם בשכרותו. וכבר אירע מעשה תקלה בתלמוד קם רבא שחטי' לר' זירא. ואע"פ שהמפרשים פירשו ל"ד אלא שהתשכר כ"כ עד שיצא היין מפיו כמו דם אדום זהו צחות לשון. והענין שהביא לרז"ל לקבוע סעודה על היין בעבור שכל הענינים מראשו ועד סוף באו על ידי משתה

והלא הרמב"ם כתבו להדיא, ולא עוד אלא שהוסיף הרמב"ם דלא סגי בשיעור זו כ"א דבעינן ג"כ לרדום מתוך השכרות.

ביאור בשיטת הרמב"ם וע"ד המהר"י ברונא

אלא ודאי נראה דמעולם לא כיוון הרמב"ם דבעינן יותר משיעור הגמ' דא"כ מנא ליה לחדש הכי, אלא נראה בהפך דבא הרמב"ם ליישב סתירת הגמ' במגילה דבפשוטו משמע דחייבו רז"ל להשתכר, להגמ' בברכות הנ"ל דמבואר דיש בשכרות משום חטא. ולכן תירץ הרמב"ם דהביאור בהך דהצריכו רז"ל להשתכר בשיעור זה שלא יכיר בין ארור המן לברוך מרדכי בהכרח אינו מחמת עצם שכרותו כ"א דיש לצאת חובה זו ע"י שישתה בשיעור של שכרות מעט, דמתוך דלא יבוא האדם לידי עבירה בשיעור שכרות המועט הזאת אין בזה משום דברי הגמ' בברכות. ואז לאחר שישתכר מעט ישתדל מצד עצמו להרדים עצמו, ואז כאשר הוא נרדם נמצא דבצירוף לכה היין ופעולותיו לילך לישן דהוא במצב מתוך שינתו שאינו מכיר בין ארור המן לברוך מרדכי. וכן נראה דהבין הרמ"א בדרכי משה (ס' תרצה) הכי בדעת הרמב"ם וז"ל, ומהר"ב (=מהר"י ברונא) כתב דרוצה לומר שישתכר וישן ולא ידע בין ארור המן. וכן **משמע במיימו' ע"כ**.

ועפ"ז יתפרש תמיהת הנמוק"י על הרמב"ם, דמאחר שלא הצריך הרמב"ם מתוך שתיית היין בפנ"ע שלא להכיר בין ארור המן לברוך מרדכי כ"א מכח צירוף היין והשתדלותו לרדם עצמו, לכן תמיה הנמוק"י דמעולם לא הזכיר הרמב"ם הדין של הגמ' שמבואר בפשוטו שהוא צריך לבא לידי כך ע"י היין עצמה.

ונמצא דמיושב לדעת הרמב"ם אמאי אין במה שחייבו חז"ל בפורים משום החטא או הגורם אליו המוזכר בגמ' בברכות.

שיטת האשכול בעד דלא ידע

ועוד דרך מצאנו בפירוש דין חייב איניש וכו' בספר האשכול הלכות חנוכה ופורים (ס' ח עמ' 27) וז"ל, אמר רבא מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן. פ' שהיה לקדמונים שיר ובסיום החרוזים אמרו פעם א' ברוך מרדכי ופ"א ארור המן פ"א ברוכה אסתר ופ"א ארורה זרש. ומי שאינו בישוב הדעת כל עיקר בקל יוכל להחליף³ וכו'. ע"כ. וכן הביאו כמהלך זה באבודרהם בשם בעל המנהגות. (ובמהר"ל בדומה לזה⁴).

³ קושית האשכול על רבינו אפרים

ובדרך אגב נציג כאן המשך דבריו מאשר דהקשה קושיא חזקה על שיטת רבינו אפרים בזה"ל, והרב אפרים כ' מדמייתי עלה עובדא קם רבה ושחטיה לר' זירא ע"י דאבסום ולשנה הבאה כדאמר ל' נעבד פורים בהדדי, א"ל ר"ז לאו בכל שעתא מתרחיש ניסא ממילא אחדי מימרא דרבה ולא ש"ד למעבד הכי. ולי הכותב נ' דמכאן ראי' דצריך לבסומי דאי לא הול"ל נעבד סעודה בהדדי ולא נבסם. עכ"ל. וצ"ע מה נאמר ליישב שיטת רבינו אפרים. ועיין בהערה לקמן שהביאנו ע"פ רבינו יוסף מסרגוסה דנראה דאף קודם למעשה של קם רבא ושחטיה לר' זירא היה כל ענין השכרות רק במידה שיבא האדם לידי טעות באמירת הפיוט ולא בשכרות גדול של דבעינן שלא יכיר ממש בין ארור המן לברוך

אולם כתב ברמב"ם בהלכות דיעות (ה ג) כשהחכם שותה יין אינו שותה אלא כדי לשרות אכילה שבמעין וכל **המשתכר הרי"ז חוטא ומגונה ומפסיד חכמתו** ואם נשתכר לפני עם הארץ הרי"ז ילל את השם וכו'. ע"כ. ונראה ע"ד הרמב"ם מגמ' בברכות כט ע"ב וז"ל, אמר ליה אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא לא תרתח ולא תחטי לא תרוי (פירש"י לא תשתכר ביין) ולא תחטי (פירש"י על הרי"ף ד"ה ולא תרוי. לא תשתכר ביין כי הוא גורם חטא). ע"כ. הרי מבואר דהוא דהיין הוא דבר המרגיל לחטא ואיך חייבו חז"ל למעבד הכי. אלא דעדיין אינו מפורש ממש כדברי הרמב"ם דהוא בעצמו חטא. ועיין בהערה כאן² מה שמבואר במדרש הגדול כדברי הרמב"ם ממש. וכן עיי"ש שיש גירסא אחרת בגמ' בברכות.

תמיה על הרמב"ם איך נקט להלכה שחז"ל תקנו למעבד החטא הנזכר

ולפלא דכתב הרמב"ם בעצמו בהלכות מגילה (ב טו) כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו ושותה יין **עד שישתכר** וירדם בשכרות. ע"כ. הרי דהבין הרמב"ם שיש חיוב להשתכר בסעודת פורים. וצ"ב. ובאמת יש לדון בשיעור הנזכר ברמב"ם דלפום ריהטא נראה שחידש הרמב"ם שיעור היותר גדולה מגמ' דבגמ' רק מבואר דצריך שישתכר עד דלא ידע בין ארור המן וכו', אבל הרמב"ם הצריך דמכח רוב השתייה שירדם מתוך שכרותו, דלפום ריהטא הוסיף הרמב"ם בשיעור שכרות יתר משכרותו של לוט.

קשיא על הבנת הנמוק"י בהרמב"ם

אמנם מצאתי בנמוק"י בפירושו למסכת מגילה (ז): שתמה על שיטת הרמב"ם הנ"ל וז"ל, כתב הרמב"ם כיצד חובת סעודה זו שיאכל [בשר] ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרותו. **ולא הזכיר הא דמחייב איניש לבסומי** וכו'. עכ"ל. ויש לתמוה איך כתב שהרמב"ם לא הזכיר מענין החיוב של חייב איניש לבסומי,

² במדרש הגדול בפרשת נח (ט כא) מבואר הכי: ואמרו חכמים כל המשתכר **חוטא** ושוטה ומפסיד חכמתו ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו ואם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו. ע"כ. הרי דהעתיק (כדרכו) לשון הרמב"ם ממש. אלא דצ"ב איך שבק הרמב"ם הבבלי לפניו דמשמע דהוא רק מביא לידי חטא, ואינו חטא בעצמו, וכמו שפירש רש"י על הרי"ף שהעתיקו בפנים. ובאמת מצאנו לעיל בסמוך בלשון המדרש הגדול דכנראה היה ליה גירסא אחרת בגמ' בברכות הנ"ל וז"ל, אמר אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא לא תרתח דלא תחטי ולא תרוי **דלא תדוי**. עכ"ל. ונראה דלשון "תדוי" הוא מלשון דוח. ומצאתי בערוך ערך דו ב', דהביא דמצאנו ד"דו" הוא תרגומו של יגון. ונראה דקרב הדבר דכלול בלשון מדוה משמעות של חטא ממה דאמרין בסליחות "דוה לבנו בחטאנו". ועוד עיין במאירי במשלי (כו יא) ששימש לשון יגון במקום חטא. ואולי מתוך דהרמב"ם היה גורס כמו שמופיע במדרש הגדול הנ"ל, לכן הבין משינוי הלשון דהיינו מלשון של תחטי (ששימש הש"ס בענין כעס) ללשון תדוי, שהוא תיאור של עצם החטא, שעצם השכרות יש בו משום דיוון של חטא. (אלא דא"כ ודאי צ"ב אמאי שבק הרמב"ם גירסת כל הספרים והראשונים והי"ע)

ונראה דהך דנדחו הני ראשונים לפרש דעד דלא ידע הוי כנ"ל לבל תהיה ביישוב הדעת עד שיטעו בשירת החרוז, ולא פרשו הגמ' כפשוטו עד שלא ידע ממש בין ארור המן לברוך מרדכי היינו ממה שנתקשו בקושיא הנ"ל דא"כ מתאימים הדברים בגמ' בברכות דמבואר דיש בשכרות משום גורם לידי חטא דמשו"ה דחקו קצת דאין כונת הגמ' במגילה לשכרות ממש אלא כנ"ל. (ועיין בהערה כאן⁵)

מרדכי, ודראינו מהמעשה שאירע דקם רבה ושחטיה לר' זירא דאף בשיעור המועט הזו יכול האדם לבוא לידי קלקול גדול. ומתוך דאף לפי דברי רבינו אפרים עדיין הדין של משתה במקומו עומדת וכדמבאר במאורות והמאירי ורבינו יוסף מסרגוסה, דהיינו רק בשיעור המשמח ולא בשיעור המשכר, עדיין חשש ר' זירא לשנה הבאה, וממה שמתחילה כמו"כ היה רק שיעור המועט שגרם ליה לישחט, ולכן חשש ברבא שאפילו בשיעור מועט הנשתייר שמא כמו"כ ישפיע על רבא בשיעור גדול. ואולי קס"ד האשכול בדעת רבינו אפרים דמתחילה היה התקנה כפשוטו ממש דאם באמת ס"ל אף מתחילה דהיה השיעור רק לענין טעות באמירת הפיוט לא מסתבר שתקנו רז"ל לבטלו כיון דאצל רוב רובם של בני"א אינו גורם להזיק. ועיין בהמשך בהערה מה שביארנו בפלוגתא האשכול ורבינו אפרים.

⁴ וז"ל אמר רבא חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברך מרדכי. ופרש"י לבסומי ר"ל להשתכר. ושאלתי את פי המהרי"ל אם כן צריך להשתכר ביותר. והשיב אלי דהכי פי' דברוך מרדכי וארור המן הם עולין בגימ' שוה. ובקל ישתכר אדם לטועה לכוון מנינים ואמר שכן הוא בספר אגודה. ע"כ.

⁵ טעם השגת רבינו אפרים על האשכול

דכתב בפירוש רבינו יוסף מסרגוסה בסו"ד שהעתקנו לעיל "וחייב אדם להרבות בין המבושם עד שלא ידע לברך הדברים האלה **לומר אותם כתיקונם** ומ"מ בעבור שהשתייה המגונה הוא ענין מגונה מאד לגרמא לעבירות ונזקין לזה סמכו חז"ל אל זה המאמר דרבא עובדא דהוה דקם רבא ושחטיה לר' זירא אפרים ז"ל שנסתבש דעתיה ברוב השתייה ולפיכך כתב רבינו אפרים ז"ל דמהא שמעינן דאדחיא מימרא דרבא ולא שפיר למעבד הכי". הרי מבואר דהוה"א היה רק שהיה נצרך להשתכר באופן שאינו יכול לומר הדברים כתיקונם ונראה דכונת הדברים למה שכתב האשכול הנ"ל דהשיעור מעולם לא היה כ"א בשיעור שכרות שתבא לידי טעות בשירת החרוז. וצ"ב פלוגתתם דלכא"ל כל הכרחו של האשכול למדחיה הפשטות ב"עד דלא ידע" היה כדי ליישב הגמ' בברכות דא"כ חייבו רז"ל דבר המביא לידי חטא. ואמאי לא הסכים רבינו אפרים ודעימיהו לפרש כדברי האשכול דלכא"ל יתר פשוט (יעיין בהערה לעיל מה שהקשה האשכול על רבינו אפרים ומה שיישבו הענין בדוחק). והנראה בזה ע"פ מה שמצאתי בספר המאורות מגילה (ז:): ומחייב אינש לבסומי נפשיה בפוריא והוא ידידע בין ברוך מרדכי לארור. והאי דאמרין בגמ' עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן עד ולא עד בכלל הוא. אי נמי לאו דוקא הוא אלא לשון הבאי כדאמרין בעלמא, דברו חכמים בלשון הבאי. אבל השכרות הוא איסור חמור **ואין לך עבירה גדולה ממנו**, שהוא הוא הגורם לגלוי עריות ושפיכות דמים ולכמה איסורין ואף לע"ז ולכפירה בעיקר. ואין זו שמחה הכתובה במקרא, כי זה נקרא שחוק והתול וקלות ראש. והשמחה היא לשמוח בשם יתברך שגאלנו והצילנו וקרבתנו לעבודתו להיות לו לעם סגולה ולשמח העניים והאביונים ודוי הלב ולדבר על לבם דברי תנחומין ושמחה ומשולח מנות ומתנות. **וכן דעת ה"ר אפרים**. ע"כ. וכבר דקדקנו בפנים בביאור שיטת הרמב"ם בהלכות דיעות דנראה דצריך מקור לדבריו שקרא לשכרות חטא בעצמו, דלכא"ל רק מבואר בגמ' בברכות (וע"פ רש"י על הרי"ף) דהוה רק גורם לעבירות. ופירשנו לעיל בהערה דנראה דהיה להרמב"ם גירסא אחרת בגמ' דמשמע דהוה חטא מצד עצמו. ומלשון של המאורות הנ"ל דנראה דאולי כמו"כ כך היה גורס בגמ' בברכות הנ"ל. וע"פ הדברים האלו נראה דהיה פשיטא ליה להמאורות דלא יתכן שנשאר למסקנת הגמ' דאיבעי ליה לבא לשום דרגה של שכרות דא"כ איך נפרש התאמת הדברים להגמ' בברכות. (והך דנקט רבינו אפרים אף בהוה"א דלא היו הדברים

דנראה דשיטת רבינו אפרים אינה מסכמת לשיטה זו ושם הארכתי קצת בביאור פלוגתתם.)

קשיא על הריא"ז ודעימיה שלמדו החיוב עד דלא ידע כפשוטו

אולם מצאתי בפסקי הריא"ז למגילה (פרק א הל' ב אות ד) וז"ל, וחייב אדם להתבשם, פי' להשתכר בין עד שלא ירגיש וידע בין ברוך מרדכי לארור המן וכו'. עכ"ל. וכן אולי לדייק מסתימת לשון הטור שהעתקנו בתחילת דברינו. (ועוד עיין בהערה כאן⁶ בענין מה שמבואר בספר "פירושים ופסקים לר' אביגדור צרפתי" מבואר עד"ז).

ועל אף דהריא"ז יישוב פשטות משמעות הגמ' בתכלית הדקדוק אבל ודאי יתעורר הקושיא על מהלכו דא"כ חייבו רז"ל מצוה שכדברי הרמב"ם וע"פ הגמ' בברכות הוי זאת חטא. וכן יש להוסיף על הקושיא דאמאי חייבו חז"ל בזאת המידה למצותם, והלא כדברי רבינו יוסף מסרגוסה הנ"ל

כפשוטו, נראה דהיה קשה ליה מה שהקשה האשכול על רבינו אפרים. והבאנו דבריו בהערה לעיל, דמתוך כך היה מוכרח לפרש אף בהו"א ע"ד האשכול וכמו שפירשנו שם.)

בביאור שיטה המחודשת של הנמוק"י

ועוד דרך מצאנו בזה בנמוק"י במגילה (ז:): וז"ל אלא שכתב (נראה דכאן יש השמטת שם החכם) לא שישתגע בשכרותו וימשך אחר שחוק וקלות ראש ונבול פה שזה לא יקרא שמחה אלא הוללות וסכלות. ולא תיקנו נביאים הראשונים אלא יום משתה ושמחה. **אלא למימר מילי דבדיחותא עד דסברי אינשי דלא ידע בין ברוך**. ונקט תלמודא האי לישנא משום דענינא דיומא הוא ומשום דבגימטריא עולה ברוך מרדכי לארור המן. ע"כ. ונראה דכמו"כ היה קשה ליה כדברי המאורות ורבינו אפרים אלא דנראה דהיה קשה ליה לפרש דחזר הגמ' משיטתו מתוך מעשה דקם רבה ושחטיה לר' זירא, וכמו שהקשה האשכול עליו, דאמאי בשנה הבאה חש ר' זירא מלהשתתף עמו. אלא העדיף הנמוק"י לפרש דהדין מעולם לא היה משונה ממה שהיה מקודם, אלא דמעולם הך דבעינן לשתות הוא רק במידה שאחרים יחשבו עליו שהוא באותה המידה ולא חייבו להשתכר כ"כ. (ונמצא דמעולם לא היה חיוב להשתכר במידה שאינו יכול להגיד הפיוט כראוי). והך דהשיגו רבינו אפרים והמאורות עליו מובן מאליו, דרווח להו מאי דעכ"פ מתחילה היה יתר מקוים כלשון הגמ' עד דלא ידע דכנ"ל ר"ל כדעת רבינו אפרים דלא ידע להגיד הפיוט כראוי. (אולם לגבי עצם שיטתו צ"ב מהו ענין המצוה בכלל דאמאי יחייב רז"ל לשתות באופן זה שאחרים יחשבו עליו שהוא שיכור, ועוד דא"כ נמצא דאם אין אנשים מצויין סביבותיו דא"א לצאת מצוה זו. וצ"ע. והנה מצאנו בספר המאורות שהעתקנו לעיל דענין השתיית יין בפורים הוא כדי לשמח עניים ולדבר על לבם. וכן כתב האו"ח והכלבו. ועיין בהערה לקמן בסמוך שהבאנו מספר פירושים ופסקים מרבינו אביגדור צרפתי וכתב בתו"ד שהוא שמחה לאדם כאשר הוא רואה אחרים מטורפין בשכרותם והוא בעצמו חכם. ושם ענין דברי הנמוק"י מתפרש הכי דענין השכרות הוא שאחרים יחשבו עליו שהוא שיכור ע"י בדיחותיו ולכן תהיה להם ההנאה שהם יחשבו בעיניהם כהחכמים.

⁶ דכתב רבינו אביגדור צרפתי בפרשת כי תצא (פסוק תסב) בזה"ל, טעם אחר קללת אלקים תלוי סמכו מכאן פסק מצות עשה לקלל המן שהוא תלוי ובגמ' (ירושלמי מגילה פרק ג הלכה ו) מפרש כל שלא אמר ארור המן לא יצא וסמך זולל וסובא כמו שפי' רבותינו חייב לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. כלומר ביום שמצוה לקלל המן התלוי להיות זוללים וסובאים. ופי' פסק הא דחייב לבסומי גרסי' ולא גרסינן לאבסומי, דאם הוא עצמו מבושם עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי אין זו שמחה להיות הוא בעצמו מטורף ואי גרסינן לבסומי ינחא שהוא שמחה לבעל הבית כשכולם לפניו מטורפים והוא חכם ומשמח בדבר לכך יש לו לפזר משלו ולבשם כל בני ביתו. עכ"ל.

קשיא על המהר"ם חלאוה איך חייבו רז"ל למעבד דבר שגיננו חז"ל במה שהוא מביא לידי חטא

אלא דעדיין צ"פ דאיך חייבו רז"ל להשתכר ממש עד כדי קלקול השכל לגמרי דהלא בזה כתב הרמב"ם דיש בזה משום חטא או עכ"פ דבר הגורם לחטא (וע"פ הגמרא בברכות). וכן באמת כתוב הכי כבר בעצם דברי האמרי שפר דכתב בתחי' דבריו דשכרות "אב החטאים הוא".

והנה הגם דנקט הרמב"ם דיש בשכרות משום חטא ממש, הרי כבר ביארנו לעיל (ובהערה באורך) דנראה דרק לשיטת הרמב"ם הוי בזה חטא ממש ברם לפי מה שאנו גורסין בגמ' בברכות משמע דהוא רק גורם לחטא. וכן נראה מדויק מעצם לשונו הנ"ל דהוא "אב החטאים", דר"ל המביא לזה (כמו האב שהוא סיבת הולד⁷). אלא דעדיין צ"ב איך חייבו הכי.

ונראה דכד נעיין בסו"ד הר"מ חלאוה נראה דכבר עמד בזאת הקושיא ונתן טעם לדבר. דכתב בסו"ד בזה"ל "והיום הזה נרצה לעמא על אמתת הנס הנעשה בהפכו, הוצרכנו אל השתייה עד הגיעם ממנה אל קלקול הדבר הפך הראוי המבוקש אצלנו ואז ניכר גודל הנס. וזה עיקר טעמו של דבר, לא על דרך ההשבעה ושמחת לבב בלבד. **ולפי גודל הנס הסמיכו (ובכת"י אחד "החמירו") בפרסומו לבטל עליו תלמוד תורה ועבודה**". ולפום ריהטא אינו מובן כונתו בסוף קטע זו דמה שחז"ל תיקנו לבטל תלמוד תורה ועבודה לכא' המכוון בזה לגמ' במגילה (ג-ג:) לענין קריאת המגילה. דלמסקנת הגמ' מבטלין תלמוד תורה ועבודה בבהמ"ק ובאין לשמוע מקרא מגילה, ועד כאן לא קמיירי הר"מ חלאוה בענין הלכות פורים בכלל כ"א דכל דבריו אמורים בפרשת נח בענין גנות השכרות ומה שחייבו חז"ל להשתכר בפורים, וצ"ב מאי קאמר.

אלא נראה כונתו, דבא לתת טעם דאיך חייבו רז"ל למעבד כאן דבר שבדרך כלל אסורה לעשות כן ממה שהוא גורם לאי-דקדוק במצות. וע"ז מצא סמך לדבר ממה שכבר מצאנו דמרום גודל הנס תקנו חז"ל לבטל דיני התורה כדי לפרסמו, שמבטלין עבודה בבהמ"ק ותלמוד תורה מפניה, ולכן באותו מדה תקנו כמו"כ להשתכר בשכרות גמור מרוב גודל הנס כדי לפרסמו. ודו"ק.

בביאור דברי הראב"ה חייב איניש לבסומי למצוה ולא לעכב

וכתב הראב"ה (סוסי' תקסד) בזה"ל, אמר רבה **מיחייב** איניש לבסומי נפשיה עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. **ונראה דכל הני צריך למצוה בעלמא ולא לעכב**. ע"כ. וכן הובא דבריו במהרי"ל. וצ"ב איך כתב הראב"ה על הך דגרס בעצמו בלשון הגמ' דהוא לחיוב דהוא רק למצוה בעלמא ואינו מעכב.

כל ענין שיש לשתות יותר מרביעית היינו מפאת גודל הנס דהוא מחייב זכר גדול ולזה לא סגי ברביעיות וכיוצ"ב ברם לכא' אם כבר שתייה עד שישמח בשתייתו או עד כדי שאינו מכיר בהחרוז איזה ברוך המן ואיזה ארור המן אזי כבר הוי זאת מידה חזקה. ואמאי חייבו חז"ל המדה הגדול דבדאי בהעדר המצוה יחשב כדבר מגונה.

ביאור חדש בטעם חיוב עד דלא ידע מבנו של המהר"ם חלאוה (בשם אביו)

ומצאתי בספר **אמרי שפר**, **לר' יהודה בן המהר"ם חלאוה** בפרשת נח (ט כא) ביאור חדש אמאי חייבו חז"ל להשתכר בפורים וז"ל, וכתב הרב אדני אבי, בפ"ק דמגילה אמר רבה מיחייב איניש לבסומי בפורייה ער דלא ידע וכו'. לבסומי, להשתכר. וכמה מן הריחוק במאמר הזה בדעת הראשון בחייבו שכרות. דמיון השכל בהשקאת היין, לפתילה הדולקת בנר עם שמן, תתן בה שמן די הצורך, תוסיף אורה, ואם תרבה בה על הצורך, תשקע ותכבה. וכאן חייב השתייה בכונת לבול השכל עד דלא ידע. והטעם, בעבור היות היין מסבב קלקול והפך מבוקש הראוי ליעשות, כמה שאירע לנח ורבים אחריו, וקם רבא שחטיה לר' זירא, ודרך נסי האל להביאם בכנגד הטבע להראות כחו, הביא הנס הגדול הזה הצריך שכל נקי ודעת צלול לבלתי חטוא כאבדן העם הגדול על ידי היין המבלבל הדעת, ואב החטאים הוא. משתה אסתר אין כתוב כאן, רק משתה היין. ובעבור היות המחשבה בלתי נתפסת ומתיישבת על האמתות כי אם בפועל דמיון מורגש, והיום הזה נרצה לעמא על אמתת הנס הנעשה בהפכו, הוצרכנו אל השתייה עד הגיעם ממנה אל קלקול הדבר הפך הראוי המבוקש אצלנו ואז ניכר גודל הנס. וזה עיקר טעמו של דבר, לא על דרך ההשבעה ושמחת לבב בלבד. **ולפי גודל הנס הסמיכו (ובכת"י אחד "החמירו") בפרסומו לבטל עליו תלמוד תורה ועבודה**. עכ"ל.

הרי מבואר דנקט כשיטת הריא"ז וכפשטות משמעות הגמ' דבעינן להשתכר עד דלא ידע כפשוטו, ונתן טעם גדול לדבריו דטעמה של דבר דבעינן להשתכר כ"כ היינו ממה דאחד מעיקרי הנס היה דע"י שהיה הצלת ישראל נעשה בידי אחשוורוש בשעת שכרותו נמצא דזאת לתוספת גדול על הנס, דהיה נעשה ההצלה מתוך אנשים שלא היו בקו שכל הישר, ולכן חייבנו רז"ל להרגיש בפועל הרגש שכרות אמיתי במדה שאינו יכול לעשות כרצונותיו מתוך בלבול היין. ולכן נמצא מיושב אמאי בעינן דוקא בשיעור הגדול של שכרות חזק ולא מספיק רק בשיעור מועט עד שיש השפעה מועטת הימנו.

וראוי להדגיש, דפירש בעל האמרי שפר בהפך ממש מכל הני ראשונים שהזכירו בתחילת דברינו. דהאבודרהם ורבינו יוסף מסרגוסה פירשו דהך דנקבע יום טוב זו למשתה היין משום שנתגלגלו הניסים ע"י היין ולכן לדעתם סגי בשיעור שהוא יכול להשפיע על האדם. ולא כן לדעת האמרי שפר דאנו באין להזכיר שהיה ליה להיין להזיק ולא להועיל וע"ז אנו באין להזכיר שלמרות שכרותם עדיין הצילנו הקב"ה ובדרך נס.

⁷ ואם ישאל השואל דשמא הוא לשון של אב הטומאה דעצם הדבר הוא טמא ג"כ, נראה דמתוך דבא לפרט גנות השכרות דעכ"פ הו"ל להזכיר ג"כ דעצם הדבר הוא החטא ולא רק שהוא מביא לזה.

אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב שכשיושיע השם ית' לאדם ויעשה לו נס יש לו לאדם לשמח מאד כמו שאמרנו מפני שיש לו ליתן אל לבו שהוא חשוב לפני השם ית' שהשגיח עליו ומתבונן בו ולולא שהוא חשוב לפניו לא היה משגיח בו. ע"כ.

מעלה מיוחדת לדרך שתית בני תורה בפורים דהוא "יינה של תורה"

כתב בגמ' במגילה יב ע"ב בזה"ל ביום השביעי כטוב לב המלך בין (מגילת אסתר א י), אטו עד השתא לא טב לביה בחמרא. אמר רבא יום השביעי שבת היה שישראל אוכלין ושותין מתחילין בד"ת ובדברי תשבחות אבל עובדי כוכבים שאוכלין ושותין אין מתחילין אלא בדברי תפילות וכן בסעודתו של אותו רשע הללו אומרים מדיות נאות והללו אומרים פרסיות נאות וכו'. עכ"ל. ולפום ריהטא אינו מובן השקלא וטריא כלל וכלל, דהלא הקשה הגמ' דאטו עד האידנא לא היה טוב לבו של אחשורוש בין וע"ז תירץ רבא שהיה יום השבת וישראל וכו' אבל עובדי כוכבים כו', הרי דמעולם לא תירץ הגמ' קושיתה. וכן כבר תמה הגר"א בביאורו על המגילה (שם) "על דרך הפשט".

ונראה לפרש ע"פ המבואר במדרש כאן. דכתב במדרש פנים אחרים (נוסח ב, פרק א י) בזה"ל, ביום השביעי כטוב לב המלך בין. כיון שנשתכרו לא עשו כמות ישראל, ישראל כשהם אוכלים ושותים מי שיוזע לומר הלכה או פסוק או משנה או אגדה אומר, אבל אומות העולם אין כן כשאוכלים ושותים כיון שנכנס בהן היין התחילו להזכיר עריות וכו'. עכ"ל⁸. ונראה השלמת הדברים במדרש אבא גוריון על מגילת אסתר (שם) וז"ל, ר' יודן ור' לוי אמרו משמיה דר' יוחנן כל מקום שנא' במגילת אסתר מלך אחשורוש, באחשורוש הכתוב מדבר. ובכל מקום שנא' מלך סתם, במלך מלכי המלכים הכתוב מדבר. כטוב לב המלך בין. **כטוב לבו של הקב"ה ביינה של תורה**. עכ"ל. הרי מבואר דשתיית היין אצל ישראל הוא מרגיל לדברי תורה וזאת לנחת לפני הקב"ה.

ואולי עפ"ז יש לפרש התירוץ בגמ' במגילה הנ"ל, דהקשה הגמ' דאטו עד האידנא לא היה טוב לבו של אחשורוש בין והלא הוא היה שותה כל הימים שלפני"ז ג"כ, וע"ז תירץ הגמ' דהטוב לבו של מלך קאי על מלכו של עולם יתברך שבשבת כאשר שתו ישראל יינם היה נחת לפניו באשר שיינם של ישראל הוא יין המביא לדברי תורה.

ואולי יש להוסיף דלא דבר ריק הוא מה שבהמשך אותו הפסוק הוא "ביום השביעי כטוב לב המלך בין אמר למהומן כו' להביא את ושתו המלכה וכו'. דהיינו דתחילת ישועת ישראל דהיינו מפלת ושתו היה בא בזכות רישא דקרא, דהיינו בזכות היינה של תורה.

ואם כדברינו כנים נמצא דכאשר בני תורה אשר כל ימיהם בלויים בעמל של תורה שותין ומשתכרים ופותחין בדברי

ומצאתי במהרי"ל בתשובה דכבר קעסק בביאור שיטה זו. ועיקר הדבר הוא לפנינו בשו"ת מהרי"ל (סי' נו אות ט) אבל נעתיקו לכאן כלשון המופיע בלקט יושר דנראה דשם מתוקן הלשון טפי וז"ל, וז"ל תשובת שאירי מהרי"ל זצ"ל הא דאמרו רבנן מחייב לבסומי כו', ודאי מצוה בעלמא הוא. הכי משמע לישנא דמחייב איניש כו', ולא קאמר סעודת פורים כך דינה, וכהאי גוונא. וטעמא דימי משתה כתיב ואיכא משתה בלא שכרות. תדע, דרב יוסף (מגילה ה:) יליף מיניה שאסור בתענית, מכלל דנפיק בלא שכרות ובסומי כולי האי. ע"כ. ונראה דכונת דיוקו מלשון "מחייב" במקום "חייב", וצ"ב.

דיוק התרומת הדשן: חייב איניש רק למי שבסוים לו ולא למי שמזיק לו

ועוד מצאתי שם בלקט יושר שכתב בסימני דרשת התרומת הדשן בזה"ל, למצוה ישתכר, מאן דבשם ליה ולא למי שמזיק לו. ע"כ. ונראה דקמדייק מלשון חייב איניש לבסומי דר"ל רק מי שנתבשם ע"י היין ולא למי שמזיק לו. ונראה פירוש דבריו דאצלו לכא' חשוב הדבר כאונס דאינו בידו להתבשם. (ואגב מלשון הלקט יושר בזה נראה דכלל בזה ב' הדברים אחד דנקט כשיטת התרומת הדשן במה שכתב "מצוה" ועוד דכלל בזה דהוא רק למי שבשמים לו.)

בביאור מה שנהגו בני תורה שבדורנו וע"ד רבינו אפרים

והנה כתב רבינו אפרים והוא דבריו בכמה מרבתינו הראשונים דלאחר שקם רבה ושחטיה לר' זירא נדחה החיוב של חייב איניש לבסומי עד דלא ידע. ונראה דדבריו למסקנא באו ביתר ביאור בספר המאורות על מסכת מגילה (ז:): **וז"ל, ומחייב איניש לבסומי נפשיה בפוריא, והוא ידיע** בין ברוך מרדכי לארור. והאי דאמרינן בגמ' עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן עד ולא עד בכלל הוא. אי נמי לאו דוקא הוא אלא לשון הבאי כדאמרינן בעלמא, דברו חכמים בלשון הבאי. אבל השכרות הוא איסור חמור **ואין לך עבירה גדולה ממנו**, שהוא הוא הגורם לגלוי עריות ושפיכות דמים ולכמה איסורין ואף לע"ז ולכפירה בעיקר. ואין זו שמחה הכתובה במקרא, כי זה נקרא שחוק והתול וקלות ראש. **והשמחה היא לשמוח בשם יתברך שגאלנו והצילנו וקרבתנו לעבודתו להיות לו לעם סגולה ולשמח העניים והאביונים ודוי הלב ולדבר על לבם דברי תנחומין ושמחה ומשלוח מנות ומתנות. וכן דעת ה"ר אפרים**. ע"כ.

ונראה דהיוצא מדבריו דהענין הוא לשתות יין בפורים בתנאי שאינו באה לידי שכרות כ"א דתכליתו להרבות בשמחה בהשם שגאלנו והצילנו השם יתברך.

ומצאנו ביתר פירוש ענין השמחה הנזכר בספר תורת המנחה לר' יעקב סקלי (תלמיד הרשב"א, בפרשת ויקרא דרשה לו) וז"ל, חיוב השמחה מה הוא, חייב אדם לשמוח במאכל ובמשתה לכבוד השם ית', שכן כתיב בהו ימי משתה ושמחה, ואמרו רז"ל חייב אדם לאבסומי בפוריא. **פירוש להטיב לבו לשמח נפשו בדברים המשמחים הנפשות** כו'. וזו עיקר היא בעבודה לשם ית' דכתיב תחת

⁸ וכן בדומה לזה בילקו"ש על אסתר (רמז תתרמט)

תורה נראה דיש לנו זכר בפועל לתחילת ישועתן של ישראל
בימים ההם.

(ב' מראה מקומות בענין ימי הפורים האלה לא יעברו
מתוך היהודים דבירושלמי מבואר דעתידין כל הכתובים
ליבטל וכל הימים טובים ליבטל חוץ מפורים, ייעין בזה
בפירוש תלמיד הר"ן עה"ת בפרשת זכור. וכן ברשב"א
בתשובה חלק א סי' צג, והועתק בביאור במנורת המאור
למהר"י אבוהב.)